

MIHAI EMINESCU'S JOURNALISTIC WORKS – THEMATIC CHANGES AND EXPRESSION, A DIACHRONIC PERSPECTIVE

L'OEUVRE JOURNALISTIQUE DE MIHAI EMINESCU – INFLEXIONS THEMATIQUES ET D'EXPRESSION, DANS UNE PERSPECTIVE DIACHRONIQUE

PUBLICISTICA EMINESCIANA – INFLEXIUNI TEMATICE ȘI DE EXPRESIE, IN PERSPECTIVA DIACRONICA

Mihaela MOCANU

Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” Iași
Departamentul de Cercetare Interdisciplinară – Domeniul Socio-Uman
Str. Lascăr Catargi, nr. 54
mocanu.mihaela@uaic.ro

Abstract

Developing in Romanian press of nineteenth century a rich editorial activity, journalist Eminescu is characterized by a profound knowledge of social, historical and political time realities and a vehement criticism of the Romanian political class, too young and inexperienced to manage economic and political situation of the country. Individualized through thematic expansion, accuracy and encyclopaedic openness, diversity and refinement of expression resources, the journalistic style of Eminescu knows, over time, thematic and expressive modulations generated both by newspapers profile, where the journalist collaborates, and the maturation and improvement of journalistic expression. Without being able to speak of breaks at a problematic level or expression resources used/ developed by the journalist, his articles emphasizes tonality improvements and thematic inflections that we present in this paper, relying on examples from journalistic corpus.

Résumé

En développant une riche activité éditoriale, dans les publications roumaines du XIX -ème siècle, le journaliste Eminescu se distingue par une profonde connaissance des réalités sociales, historiques et politiques de l'époque et par la critique de la classe politique roumaine, trop jeune et sans expérience, pour avoir la capacité de résoudre la situation économique et politique du pays. En se distinguant par la problématique diverse, par l'acribie et l'érudition, par la diversification des moyens d'expression et par l'amplitude des constructions argumentatives, les articles de Mihai Eminescu enregistrent, à la suite du temps, des inflexions thématiques et d'expression, générées aussi par le spécifique des publications auxquelles le journaliste collabore, que par la maturité et le perfectionnement de l'expression journalistique. Sans pouvoir parler des vraies fractures aux niveaux de la thématique et des moyens d'expression utilisés par le journaliste, les articles de Mihai Eminescu mettent en évidence des modifications de tonalité et des inflexions d'expression que on se propose de présenter dans ce travail, à l'aide des exemples du corpus journalistique.

Rezumat

Desfășurând, în publicistica românească a veacului al XIX-lea, o bogată activitate editorială, jurnalistul Eminescu se remarcă printr-o profundă cunoaștere a realităților sociale, istorice și politice ale epocii și prin critica vehementă a clasei politice românești, prea tânără și neexperimentată pentru gestionarea situației economice și politice a țării. Individualizându-se prin

detenta tematică, prin acribie și deschidere enciclopedică, scrisul jurnalistic eminesciancunoaște, de-a lungul timpului, modulații tematice și de expresie, generate atât de profilul gazetelor la care colaborează poetul, cât și de maturizarea și perfecționarea expresiei jurnalistice. Fără a putea vorbi de fracturi la nivelul problematicii sau al mijloacelor de expresie valorificate de gazetar, publicisticarelevă modificări de tonalitate și inflexiuni tematice pe care le vom prezenta în lucrarea de față, sprijinindu-ne pe exemple din corpusul jurnalistic eminescian.

Key words: *journalistic works, Mihai Eminescu, thematic, expression resources*

Mots-clés: *journalisme, Mihai Eminescu, thématique, moyens d'expression*

Cuvinte cheie: *publicistică, Mihai Eminescu, problematică, mijloace de expresie*

1. Activitatea publicisticăeminesciană

Situate în perioada studiilor vieneze, debuturile carierei jurnalistice a lui Eminescu sunt strâns legate de viața culturală și politică a studenților români aflați la studii în străinătate. Publicistica eminesciană de factură politică este prefațată de un număr de trei articole (*Să facem un congres, În unire e tăria și Echilibrul*), publicate în „Federațiunea” din Pesta, în 1870. Gazetarul susține solidarizarea românilor cu celelalte popoare aflate sub stăpânire străină, înscriind revendicările acestora în cadrul mai larg al mișcării europene pentru cucerirea libertății și independenței naționale. Intrarea în redacția „Curierului de Iași”, în toamna anului 1874, echivalează cu asumarea unei profesii care îi va solicita energiile și-i va măcina existența până la sfârșitul vieții. Dacă publicația ieșeană oferă lui Eminescu ocazia exersării și perfecționării stilului jurnalistic, activitatea desfășurată la „Timpul” va favoriza dobândirea siguranței și stăpânirea deplină a limbajului publicistic, distingându-se prin detenta tematică și prin rafinarea mijloacelor de expresie. Redactor, redactor șef și responsabil cu partea politică la publicația conservatorilor, Eminescu desfășoară o intensă activitate editorială, făcând dovada unei concepții social-politice bine încheiate și a refuzului oricăror constrângeri ideologice. În noiembrie 1888, cu doar un an înainte de trecerea în neființă, poetul revine pe tărâmul jurnalistic, prin colaborarea la „România liberă” și „Fântâna Blanduziei”. Articolele editate acum configurează epilogul carierei jurnalistice eminesciene, înscriindu-se pe aceeași linie tematică și de expresie cultivată la „Timpul”.

O problemă ridicată de exegeza eminesciană a vizat continuitatea atitudinilor, concepțiilor și, implicit, a limbajului publicistic cultivat de Eminescu de-a lungul celor șapte ani de activitate jurnalistică. Lectura articolelor relevă transformări, schimbări de direcție, nuanțări ale expresiei jurnalistice și ale problematicii, dar și linii de continuitate inerente, sesizabile mai ales la nivel tematic. Recurgând la criteriile variate de etapizare a publicisticii, criticii împart activitatea jurnalistică a poetului în două, trei, patru și chiar mai multe etape. Un prim demers în acest sens îi aparține lui Garabet Ibrăileanu, care distinge în devenirea concepțiilor publicistice eminesciene trei etape: *etapa de început*, până la intrarea poetului în societatea Junimea, în 1876; *perioada ieșeană*, cuprinzând activitatea desfășurată la „Curierul de Iași” și, în sfârșit, cea de-a treia etapă, integrând *activitatea lui Eminescu la „Timpul”*, între 1877 și 1883. Nu vorbim în cazul acestei etapizări de diferențe de fond, de structură, ale gazetăriei eminesciene, ci, mai degrabă, de tonuri, nuanțe, îngroșări sau estompări ale ideilor sale politice. Tot de trei etape ale activității gazetărești eminesciene organizată cronologic, vorbește D. Vatamaniuc. Plecând de la schimbările care intervin în statutul personal al jurnalistului, eminescologul distinge: *o primă etapă*, cuprinsă între ianuarie 1870 și mai 1876, acoperind activitatea jurnalistică desfășurată în timpul studiilor universitare la Viena; *etapa a doua* cuprinde angajarea în redacția „Curierului de Iași”, între 19 mai 1876 și sfârșitul lui octombrie 1877, iar cea de-a treia etapă circumscrie activitatea editorială de la „Timpul”, între octombrie 1877 și iunie 1883 (VATAMANIUC, 1985, V). Pe lângă adepții segmentării triadice, există cercetători care opinează că „activitatea de publicist a lui Eminescu poate fi

împărțită în doar două etape distincte: colaborarea la «Curierul de Iași» și apoi la «Timpul» (VAZACA, 1993, 3).

O perspectivă diacronică asupra publicisticii eminesciene, așa cum o relevă și volumele ediției Perpessicius, permite identificarea a patru etape în activitatea de ziarist a lui Eminescu, fiecare în parte distingându-se prin dominante la nivel tematic și prin trăsături specifice în planul expresiei: (1) Perioada primelor articole, publicate în timpul studenției la Viena; (2) Colaborarea la „Curierul de Iași”; (3) Activitatea de la „Timpul” și (4) Ultimele articole, publicate în „România liberă” și „Fântâna Blanduziei”. În analiza celor patru etape ale scrisului jurnalistic eminescian, delimitate după criteriul istoric, urmărim, pe lângă surprinderea diferențelor de conținut și de expresie pe care le relevă articolele, prezentarea specificului editorial al publicațiilor la care colaborează Eminescu.

2. Inflexiuni tematice și de expresie, în perspectivă diacronică

2.1. Primele articole

Eminescu începe să cocheteze cu scrisul jurnalistic în perioada studiilor universitare vieneze, iar începuturile sale ditoriale sunt strâns legate de viața culturală și politică a studenților români aflați la studii în străinătate. În 1864, ia ființă „Societatea literară științifică română din Viena”, organizație cu o bogată activitate științifică și culturală, care reușește să mobilizeze interesul unui număr din ce în ce mai mare de tineri români. Din această organizație se va desprinde ulterior Societatea literară socială „România”, în care Eminescu se înscrie la data de 20 octombrie 1869 (VATAMANIUC, 1985, 8). La sfârșitul anului 1870, cele două societăți se reunesc sub numele de „Societatea Academică Socială Literară România Jună din Viena”, avându-l ca președinte pe Ioan Slavici, iar în funcția de bibliotecar pe Eminescu.

Poetul își face intrarea pe tărâmul gazetăriei cu articolul *O scriere critică*, publicat în 7/19 ianuarie 1870, în „Albina” lui Vincențiu Babeș, care sprijinea lupta românilor aflați sub stăpânire austro-ungară. Articolul constituia în fond răspunsul lui Eminescu la atacurile lui D. Petrino, împotriva instituțiilor culturale din Bucovina și a influenței exercitate de Aron Pumnul. După etimologismul promovat ca normă în scrierea limbii române de cărturarii Școlii Ardelene, Aron Pumnul pleda pentru fonetismul absolut, la fel de impropriu sistemului limbii române. De fapt, Eminescu nu polemiza cu D. Petrino, ci „dialoga peste capul mărunțului partizan mai curând cu părintele căruia îi vizează metodic scrierile, de la *O cercetare critică...* (1867) până la *Observări polemice* (1869)” (MUNTEANU, 1973, 59). Trimiterile sunt explicite în corpul articolului, în care Eminescu apreciază „stilul bun și limpede” al mentorului junimist, reproșându-i însă pretenția alinierii culturii și civilizației românești la nivelul celei europene, fără a ține cont de realitățile din țara noastră.

După momentul debutului jurnalistic, urmează colaborarea de câțiva ani la „Familia” lui Iosif Vulcan, colaborare inițiată cu *Repertoriul nostru teatral*, tipărit ca editorial, în numărul din 18/30 ianuarie 1870 al revistei. Textul face parte dintr-o campanie mai amplă de sprijinire a înființării teatrului național și subliniază necesitatea elaborării unui repertoriu dramatic național precum și a înființării unei publicații, care să ofere tinerilor posibilitatea de a-și edita creațiile literare. „Cele trei articole, cu care își face Eminescu intrarea în publicistică, *O scriere critică*, *Repertoriul nostru teatral* și *Strângerea literaturii noastre populare*, ultimul rămas în manuscris, sunt elaborate concomitent și impresionează prin adaptarea discursului critic la materia tratată” (VATAMANIUC, 1985, 40).

Într-o scrisoare adresată directorului revistei „Familia”, Eminescu notează: „Nu suntscriitor de meserie, n-o zic asta ca să vă fac atenți asupra acestor rânduri, ci a vă da a înțelege că numai nescriind încă pân-acum prin jurnale, nu mi-am putut netezi simțământul sub vorbe linse și lucii” (VATAMANIUC, 1985, 26). Aflăm din aceste rânduri prima profesiune de credință pe care gazetarul o face în spațiul publicisticii și conștiința unui discurs original, nepervertit de adeziunea la o grupare politică sau alta și apt să reflecte problematica timpului.

Publicistica eminesciană de factură politică este inaugurată de articolul *Să facem un congres*, publicat în „Federațiunea” din 5/17 aprilie 1870. Textul are valoarea unui adevărat manifest, trasând

programul întregii activități editoriale a lui Eminescu: „*Să facem un congres* este mai mult decât un articol de ziar – și chiar mai mult decât un editorial. Modalitatea expunerii, cu concluzii pe puncte, elanul discursului critic, propunerile imperative și formulările lapidare ne dau dreptul să-l considerăm un manifest politic” (*ibidem*, 48). Eminescu pledează pentru solidarizarea românilor, aflați sub stăpânirea Imperiului Austro-Ungar, cu celelalte popoare din imperiu, pentru câștigarea independenței naționale. Organul de presă al românilor din imperiu, „Federațiunea” primește în paginile sale alte două articole eminesciene: *În unire e tăria* și *Echilibrul*, ambele continuând campania împotriva dualismului și pledând pentru federalizarea statelor aflate sub stăpânire austro-ungară. În urma publicării articolului *Echilibrul*, lui Eminescu i se intentează proces pentru critica adusă dualismului și pentru dezbateră legitimității constituționale a statului austro-ungar.

Începându-și activitatea publicistică concomitent cu studiile universitare, Eminescu dezvoltă în cadrul articolelor o serie de teze enunțate de profesorii săi la Universitățile din Viena și Berlin, însemnările din manuscrise fiind elocvente în relevarea fenomenului de contaminare. Jurnalistul manifestă atitudine critică față de tinerii care absolutizează ideile însușite în Europa Occidentală, fără a se raporta la determinările istorice ale fenomenelor. Convins că viitorul nu trebuie să fie o simplă continuare a trecutului, ci mai degrabă rectificarea acestuia, Eminescu pledează pentru preluarea și aplicarea „formelor” noi doar în condițiile în care acestea sunt adaptate specificului național. Textele debutului jurnalistic anunță un gazetar matur în gândire și în exprimare, care nu se sfiește să dea glas criticilor la adresa politicienilor, indiferent de culoarea politică a acestora.

2.2. Redactor la „Curierul de Iași”

În toamna anului 1874, la recomandarea lui Titu Maiorescu, Eminescu este numit bibliotecar al Bibliotecii Centrale din Iași, rămânând în această funcție până în iunie 1875, când este investit revizor școlar, cu sprijinul aceluiși Maiorescu, ministru al Cultelor și Instrucțiunii Publice, în acea vreme. Odată cu trecerea în opoziție a conservatorilor, poetul își pierde funcția de revizor școlar și intră în redacția „Curierului de Iași”, în iunie 1876. Publicația are apariții săptămânale, din 31 martie 1868 până în septembrie 1884, când își încetează activitatea. Revistă oficială a Curții de Apel din Iași, având ca subtitlu „Foaia publicațiilor oficiale din resortul Curții Apelative din Iași”, „Curierul de Iași” avea, la intrarea lui Eminescu în redacție, un format de patru pagini și trei apariții săptămânale.

Activitatea desfășurată la „Curierul de Iași” echivalează cu descoperirea unei vocații și cu dobândirea statutului de gazetar profesionist de către Eminescu. În schimbul unei remunerații modice, poetul coordonează partea oficială a publicației și alcătuiește pagina politico-literară, realizând cronică politică, economică și teatrală. Din cele patru pagini ale „Curierului”, doar una este dedicată informațiilor neoficiale, fapt ce restrânge considerabil spațiul publicării articolelor de atitudine. Aici își exersează Eminescu scrisul jurnalistic, realizând cronică politicii externe și interne, redactând articole pe teme culturale, cronici dramatice și artistice. Gazetarul alocă spații largi informațiilor privind situația românilor din provinciile aflate sub stăpânire străină, consacrand acestui subiect un număr impresionant de articole și studii. „Activitatea publicistică a poetului surprinde prin diversitatea problemelor abordate, prin seriozitatea și buna informare și prin modul de a polemiza în chestiunile controversate” (VATAMANIUC, 1985, VI).

Numit cu dispreț de către poet „foia vitelor de pripas” (M.E., I,2), „Curierul de Iași” nu-i oferă satisfacții materiale și nici spirituale. Cu toate acestea, jurnalistul își ia în serios sarcinile, redactând cu acribie materialele destinate tiparului. Regăsim în paginile „Curierului” considerații politice asupra problemei românilor de pretutindeni, articole tratând chestiunea evreiască precum și observații lucide asupra politicii externe. Referindu-se la activitatea poetului din această etapă, D. Vatamaniuc apreciază: „Eminescuintrăîn presă cu o concepție social-politică definitiv formată și activitatea și-o desfășoară pe câteva coordonate tematice: statul și organismele sale, administrația și instituțiile statului, formele de guvernământ, spațiul geografic și istoric al comunității noastre naționale, viața culturală și artistică” (VATAMANIUC, 1996, 5).

Un spațiu extins este dedicat, în această perioadă, cronicilor de politică externă. Prima cronică de politică externă apare la 19 mai 1876 și include cinci articole prezentând situația politică din

Turcia, Serbia, Austro-Ungaria și Franța. Gazetarul abordează problemele de politică externă dintr-o perspectivă amplă, concentrându-și atenția supra evenimentelor care au implicații asupra vieții politice a țării. În acest sens, „chestiunea orientală” este intens dezbătută de Eminescu, într-un număr impresionant de articole.

Cronicar de politică externă, la un jurnal de provincie fără resurse umane și materiale adecvate, gazetarul întâmpină dificultăți în strângerea informațiilor și în comunicarea lor operativă: „Lipsa unui birou telegrafic – notează jurnalistul în 20 iunie 1876 – șigreutatea cu care ziarele noastre își procură noutățile din străinătate, ne face ca mai întotdeauna să înregistrăm știri, publicate cu două, trei zile înaintea jurnalei noastre” (VATAMANIUC, 1985, 119). Apelând la surse externe, îndeosebi la publicațiile germane, jurnalistul reușește să ofere cititorilor informații bogate, anticipând, de multe ori, articolele din presa bucureșteană. „Problemele puse în discuție îl arată pe Eminescu un ziarist cu o înaltă conștiință profesională, interesat să țină cititorii ziarului ieșean la curent cu desfășurarea evenimentelor internaționale” (ibidem, 119). Când motive obiective îl împiedică să ofere publicului informații privind derularea luptelor din Balcani, gazetarul se justifică față de cititori: „În urma vremii rele, drumul de fier fiind întrerupt, ziarele din străinătate nu vin regulat, din care cauză nu suntem în stare a ține publicul nostru în curentul întâmplărilor războiului” (EMINESCU, 1980, 155).

Paginile dedicate războiului sârbo-munteșean formează un alt capitol consistent al publicisticii eminesciene din această etapă: *O depeșă din Ragusa, Până în momentul de față..., Despre biruința muntenegrenilor..., De la armia de pe Drina..., Telegrama celei mai nouă etc.* cuprind informații privind organizarea apărării pe fronturile de luptă și rezistența armatelor sârbe în fața invadatorilor otomani. Eminescu realizează una dintre cele mai sugestive caracterizări ale poporului muntenegrean, având în minte imaginea Țărilor Române la începutul organizării lor și identificând elemente de similitudine între conducătorii muntenegreni și personalități ca Mircea cel Bătrân sau Ștefan cel Mare. Recursul la figurile istorice, termen de referință pentru prezent, devine încă de pe acum o constantă a scrisului jurnalistic eminescian.

Războiul diplomatic, vizând demersurile marilor puteri pe lângă Poartă, pentru încheierea păcii și acordarea de drepturi popoarelor aflate sub stăpânirea sa, constituie un alt subiect dezbătut pe larg de Eminescu în paginile „Curierului de Iași”. În viziunea jurnalistului, diplomația europeană se distinge prin practicile birocratice, în opoziție cu puterea otomană, care vede soluționarea problemelor pe calea armelor. Imperiul Otoman respinge însă propunerile Marilor Puteri și, astfel, în 12/24 aprilie 1877, Rusia declară război Porții. În articolele *România și cestiunea Orientului* și *România și cestiunea orientală*, jurnalistul dezbate pe larg revendicările României, stipulate în Memoriul înaintat de ministrul de externe Mihail Kogălniceanu Porții, și ecoul acestora în presa străină. Textele publicate în gazeta ieșeană cuprind și o retrospectivă a evenimentelor care preced declararea independenței.

Proclamarea Independenței României, în 9 mai 1877, este prezentată ca un moment esențial în istoria țării noastre, urmare firească a derulării evenimentelor: „Drept că în realitate era altfel, căci România n-a fost niciodată vasală Turciei; dar în ochii diplomației engleze și a unei părți din jurnalistica austriacă România era ceea ce e și după opinia lui Savfet Pașa: parte integrantă a Imperiului otoman” (EMINESCU, 1980, 357-358).

Evenimentele de pe frontul de luptă din Balcani sunt înfățișate de Eminescu într-o rubrică specială, intitulată *De pe câmpul de război*, care sintetizează informațiile furnizate de agențiile străine de presă. Jurnalistul acordă atenție și poziției adoptate de marile puteri necombatante, în special politiciii Imperiului Austro-Ungar care, deși se erijează în apărător al păcii, sprijină Imperiul Otoman și formulează declarații războinice la adresa României. Preocupat să ofere cititorilor o imagine cât mai fidelă a politiciii internaționale, Eminescu consacră mai multe articole situației politice din Franța, Germania, Italia și Grecia.

În ciuda schimbărilor care au loc în viața politică internă, Eminescu alocă acestora un spațiu relativ restrâns în paginile „Curierului de Iași”, comparativ cu atenția acordată subiectelor de politică externă. Gazetarul consideră puerile disensiunile dintre partidele politice românești, în raport cu

situația politică internațională și cu evenimentele care au loc în spațiul european. Partidul conservator, condus de Lascăr Catargiu, se retrage de la putere în 3 aprilie 1876, iar guvernul ajunge în mâinile unui minister de tranziție, sub coordonarea generalului I.Em. Florescu, ministru de război în guvernul conservator. În urma alegerilor din iunie 1876, partidul liberal, condus de I.C. Brătianu, vine la guvernare, desemnându-l ca președinte al Adunării deputaților pe C.A. Rosetti. Guvernul liberal se menține la putere până în 23 martie 1888, când este înlocuit de conservatori. Eminescu critică vehement disputele dintre grupările politice, în contextul unei situații extrem de dificile pentru țară. Articolele dedicate problemelor economice, sociale și politice ale țării, elaborate în această perioadă, constituie un preambul pentru amplele materiale publicate mai târziu în paginile „Timpului”. Textele au la bază o documentare temeinică și surprind prin varietatea subiectelor abordate și prin bogăția datelor, care sprijină demersul argumentativ al gazetarului.

2.3. Marea tribună: „Timpul”

Cea de-a treia etapă a publicisticii eminesciene circumscrie activitatea desfășurată, în perioada octombrie 1877 – iunie 1883, în calitate de redactor, redactor șef și responsabil cu partea politică la ziarul „Timpul”. Este cea mai bogată etapă din cariera de jurnalist a lui Eminescu, atât prin amploarea și diversitatea tematicii abordate, cât și prin varietatea mijloacelor de expresie folosite.

Înființat în 1876, „Timpul” era publicația Partidului Conservator, aflat atunci la putere, sub conducerea lui Lascăr Catargiu. Noul cotidian conservator urmărea „expunerea nepărtinitoare și pe cât se poate de complectă a diferitelor idei, cari agită opinia publică în România” („Timpul”, nr. 1, 16 martie 1876) și, evident, critica grupării „roșilor”. Aflat în opoziție, Partidul Liberal își promova ideologia prin intermediul a două gazete: „Românul” și „Alegătorul liber”. În martie 1876, guvernul conservator condus de Lascăr Catargiu se retrage de la putere, pledând pentru neutralitatea țării. Urmează două guverne de tranziție, de scurtă durată, iar la alegerile din iunie 1876, guvernul liberal preia puterea, pe care o va deține până în martie 1888. Astfel, conservatorii ajung în opoziție, iar „Timpul” devine tribuna de la care sunt amendate acțiunile guvernului liberal. Ziarul era susținut financiar prin cotizațiile membrilor de partid, în ciuda faptului că o parte dintre conservatori (P.P. Carp și T. Rosetti) doreau desființarea lui. „Ziar politic, comercial, industrial și literar”, „Timpul” îl are, la început, ca redactor șef pe Gr. H. Grandea, care se afirmase deja prin activitatea desfășurată la „Curierul Bucureștilor”. În ianuarie 1877, redacția ziarului este preluată de Titu Maiorescu, iar Ioan Slavici devine responsabil cu partea literară și cu politica externă. În aprilie, mentorul junimist se retrage de la conducerea gazetei, care rămâne în sarcina lui Slavici, Gr. H. Grandea și G.I. Pompilian. Jurnalul trece prin momente dificile din punct de vedere financiar, fapt mărturisit de Slavici într-o scrisoare adresată lui I. Negruzzi, în 5 august 1877: „Măveicredcă nu ți-am scris până acum, fiindcă mi-a fost peste putință să găsec câteva momente de liniște sufletească. Sunt vreo 14 zile de când aproape nimeni nu mai vine pe la redacția *Timpului*, încât singuri doi inși, eu și Pompilian, trebuie să-i umplem coloanele. Grandea lucrează la *Războiul*, fiindcă la *Timpul* nimeni nu-l mai plătește și omul vrea să trăiască. Nici eu n-am luat de trei luni de zile bani. (...) Trăiesc numaieuştii cum, corecturi, reviste externe, notițe de prinziare, varietăți, aceasta e zilnica mea hrană” (Torouțiu, 1931, 280).

Văzându-se fără resurse pentru a continua activitatea publicistică la „Timpul”, Slavici îl cheamă pe Eminescu de la Iași, unde redacta „Curierul de Iași”. La începutul lui octombrie 1877, o telegramă trimisă de Maiorescu îi comunica poetului oferta de a intra în redacția publicației conservatoare: „Ți se propune colaborarea la *Timpul* – scrie Maiorescu – împreună cu Zizin Cantacuzin și Slavici, și cu 250 franci pe lună. Rosetti și eu te rugăm să primești și să pleci imediat la București” (VATAMANIUC, 1996, 13).

Cu privire la data începerii colaborării lui Eminescu la „Timpul”, opiniile sunt împărțite, multă vreme ciclul intitulat *Icoane vechi și icoane nouă* fiind considerat primul material publicat de poet în paginile ziarului. Ulterior, unul dintre editorii publicisticii eminesciene, D. Murărașu, situează debutul activității la „Timpul” în 24 noiembrie 1877, cu articolul *Bălcescu și urmașii lui*. În schimb, D. Vatamaniuc consideră că „cel dintâi articol publicat de Eminescu în «Timpul» (...) este

Arboroasa, care apare în 11 noiembrie 1877” (*ibidem*, p. 17). Cert este că în octombrie 1877, la insistențele lui Slavici și ale lui Maiorescu, Eminescu părăsește Iașul, unde redacta „Curierul de Iași”, și vine în capitală, redactor la gazeta conservatorilor „Timpul”: „își urcă în tren hârtoagele și moliile și pornea la București, unde-l așteptau mizeria, boala și, mai la o parte, moartea” (CĂLINESCU, 1986, 268). Intrarea poetului în redacția publicației conservatoare constituie un moment de răscruce în cariera sa jurnalistică. Aici desfășoară vreme de șase ani cea mai intensă activitate publicistică, fiind pe rând redactor, redactor șef și responsabil cu partea politică, impunându-se prin intransigența față de calitatea materialului dat tiparului și prin vehemența cu care apără cauza românilor de pretutindeni. „Istoria României, în toate aspectele ei politice, sociale, economice, culturale, dimpreună cu marii și micii ei actori, e consemnată în paginile acestea îngălbenite de timp, de penița unuia dintre cei mai sânguincioși și mai pătrunzători martori oculari” (PERPESSICIUS, 1983, 180), apreciază principalul editor al creației eminesciene.

În februarie 1880, Eminescu este numit redactor șef la „Timpul”, funcție pe care o ocupă până la sfârșitul anului 1881, când devine responsabil cu paginile de politică. Activitatea de acum nu este lipsită de conflicte cu liderii conservatori, care numesc la conducerea ziarului redactori meniți să urmărească respectarea politicii editoriale (Grigore G. Păucescu, Zizin Cantacuzino). „În octombrie 1878, Zizin Cantacuzino i se plângea lui Maiorescu că Eminescu transformase «Timpul» în ziarul său personal, iar în iunie-iulie ale aceluiași an e îndepărtat de la gazetă, trimis fiind, cu o misiune, în afara Bucureștiului. Și Maiorescuși Carp s-au văzutatacați de Eminescu în ziarul pentru a căruia apariție cotiza financiar” (ORNEA, 1997, 9).

Majoritatea articolelor publicate de Eminescu în „Timpul” nu sunt semnate, practică obișnuită în presa vremii, iar puținele texte semnate apar sub pseudonimele *Fantasio* sau *Varro*. Poetul semnează cu numele său un singur articol, *Materialuri etnologice*, din aprilie 1882 (VATAMANIUC, 1996, 16). De regulă, asumarea materialelor se face de către întreaga redacție, iar atunci când opiniile jurnaliștilor nu coincid cu politica editorială a gazetei, textele apar sub semnătură. Numele lui Eminescu apare pentru prima oară în paginile „Timpului” în septembrie 1877, când Slavici reproduce articolul *Observații critice*, publicat în „Curierul de Iași”, în luna august a aceluiași an.

La începutul activității în redacția „Timpului”, responsabil cu redactarea editorialelor era Slavici, Eminescu limitându-se la comentarii succinte și la realizarea rubricilor de politică internă și externă. Polemica cu publicațiile care susțin politica liberală („Românul”, „Pressa”, „Dorobanțul” și „Telegraful”) debutează la sfârșitul lui noiembrie 1877, cu articolul *Unde dai și unde crapă*, în care gazetarul ironizează garda națională, stârnind reacțiile gazetelor liberale. În articolul *Pro domo*, din 5 ianuarie 1878, Eminescu face prima declarație cu privire la prezența sa și a lui Slavici în redacția „Timpului”: „Cănu-iromân din Ardeal, că celălalt în copilărie a legat câtăva vreme cartea de gard și și-a făcut mendrele printre actori nu dovedește nimic rău nici în privirea caracterului, nici în privința inteligenței lor. Dacă vor cerceta și mai departe vor găsi că unul a legat araci în via părintească și celălalt a ținut coarnele plugului pe moșia părintească și la urmă, că amândoi sunt viță de țaran românesc, pe care nu-l faci străin nici în ruptul capului și bună pace. Cine n-a simțit până acum că în mucul condeiului nostru e maimult naționalitate adevărată decât în vinele tuturor liberalilor la un loc, acela sa sufere de boala din născare cenici un leac nu are sau își închide ochii cu de-a silași nu vreasă vadă” (EMINESCU, 1989, 36).

După moartea lui Costache Epureanu, conducerea partidului conservator trece, în septembrie 1880, în mâinile lui Lascăr Catargiu, asistat de un comitet din care fac parte T. Maiorescu, I. Em. Florescu, G. Manu, Al. Lahovary, Th. Rosetti, Gr. Păucescu ș.a. Gruparea preia conducerea „Timpului”, susținându-l în continuare pe Eminescu în funcția de redactor șef, în ciuda opoziției unor membri conservatori. I.C. Brătianu, prim ministru în guvernul liberal, adresează conservatorilor invitația de participare la proclamarea regatului. Eminescu atacă în termeni duri alianța dintre conservatori și liberali, condamnând nestatornicia oamenilor politici în rânduri pline de ironie și aciditate: „Până când comedia aceasta? Până când panglicăria de principii, până când

schimbările la față de pe-o zi pe alta? (...) Ce suntem, comedianți, saltimbanci de uliță, să ne schimbăm opiniile ca [și] cămeșile și partidul ca cizmele?” (EMINESCU, 1985, 460). Independența de gândire a gazetarului și refuzul înrolării ideologice determină înlăturarea sa de la conducerea „Timpului”, la sfârșitul lui decembrie 1881.

„Opoziția coalizată”, alcătuită din gruparea junimistă și liberali, speră să câștige alegerile din 1883 și preia conducerea „Timpului”, numindu-l redactor șef pe Gr.G. Păucescu. Acesta se deține de criticile formulate în paginile publicației la adresa „roșilor”, făcând concesii grupării liberale. În condițiile limitării considerabile a libertății de exprimare, Eminescu hotărăște să redacteze doar trei articole pe săptămână, fără obligația de a fi prezent în redacție. Printre temele abordate de gazetar, se numără: legislația agrară, răscumpărarea căilor ferate, chestiunea dunăreană, propaganda catolică în țara noastră și situația românilor din provinciile aflate sub dominație străină. Referindu-se la subiectele dezbătute de jurnalist în această perioadă, D. Vatamaniuc afirmă: „Eminescu face la «Timpul» gazetărie cotidiană și răspunde, prin însăși natura lucrurilor, la problemele la ordinea zilei. Publicistica sa se constituie, astfel, într-un «jurnal» al unei epoci dintre cele mai dramatice din existența poporului nostru” (VATAMANIUC, 1990, 9). „Timpul” își va înceta aparițiile în martie 1884, după înfrângerea „opozității coalizate” în alegeri.

Eminescu este recunoscut drept unul dintre cei mai acizi redactori de la „Timpul”, cu un discurs bine argumentat, care se distinge, în presa vremii, prin erudiția și bogăția mijloacelor de expresie. Jurnalistul nu ezită să intre în polemică cu gazetarii de la publicațiile adverse sau cu oamenii politici ai timpului. Articolele sale i-au atras critici radicale, jurnalistul fiind acuzat de antisemitism, xenofobie și extremism. Un exemplu în acest sens îl oferă un articol semnat de Zigu Ornea, în „România literară”, în 1997, în care Eminescu este acuzat de xenofobie. Autorul articolului își susține argumentația printr-o serie de excerpte din corpusul publicistic eminescian: „Oricât s-ar zice – scrie Eminescu, în 4 iulie 1879 – între noi și evrei este o deosebire de rasă, care nu ne permite nouă să avem față de dânșii în împrejurări de onoare decât dispreț. Noblesse oblige” (ORNEA, 1997, 10). Afirmății de acest gen, frecvente în articolele gazetarului, trebuie privite în orizontul social-istoric al celei de-a doua jumătăți a veacului al XIX-lea. România trece în această epocă printr-o serie de evenimente cruciale: Războiul de independență din 1877; presiunile Rusiei, care cerea retrocedarea a trei județe basarabene; Conferința de pace de la Berlin (1878), care impunea României, ca preț al recunoașterii Independenței, abolirea articolului 7 din Constituția de la 1866, prin care li se interzicea evreilor, care nu sunt de rit creștin, dreptul de a dobândi cetățenie.

Analiza contrastivă a publicisticii de la „Timpul” și „Curierul de Iași” relevă deplasarea accentului de pe expunerea evenimentelor de politică externă pe dezbaterile problemelor vieții politice interne, pe fondul mutațiilor care au loc la nivel național. Activitatea editorială de la „Timpul” se distinge prin amplificarea discursului critic și accentuarea vervei polemice, prin amploarea studiilor abordând subiecte variate, prin libertatea de gândire și de exprimare a jurnalistului, care refuză să-și alinieze scrisul la ideologia conservatoare și la interesele de partid, urmărind redarea cu obstință a adevărului, chiar și atunci când acesta intră în contradicție cu opțiunile conducătorilor publicației.

2.4. Ultimele articole

După o întrerupere de mai bine de cinci ani, Eminescu revine în spațiul gazetăriei, în noiembrie 1888, prin colaborarea la „România liberă”. Revenirea pe terenul publicisticii este favorizată de schimbările care au loc pe scena politicii românești: în martie 1888, Partidul Liberal este înlocuit la conducerea țării de un guvern junimist, condus de T. Rosetti, din care mai fac parte T. Maiorescu și P.P. Carp. Junimiștii preiau „România liberă”, astfel încât, începând cu 5 ianuarie, publicația își deschide paginile producțiilor literare junimiste, reproduse din „Convorbiri literare”, și susține politica guvernului condus de T. Rosetti.

Eminescu începe colaborarea la „România liberă” cu articolele *Iconarii d-lui Beldiman* și *Iar iconarii*, o replică la materialul *Iconarii*, publicat de Al. Beldiman în „Voința națională” din 11/23 noiembrie 1888, prin care autorul denunță răspândirea portretelor țarului și ale familiei acestuia drept elemente de propagandă panslavistă. Eminescu respinge afirmațiile lui Al. Beldiman,

considerându-le „o exagerație și o gogoriță”, și deplasează discuția de pe terenul politic pe cel al artei, evidențiind caracteristicile artei bizantine și ale celei occidentale. Disputa continuă cu răspunsul lui Beldiman, care acuză ziarul puterii de eludarea problemelor autentice. Eminescu răspunde printr-un al doilea articol, intitulat *Iar iconarii*, din 22 noiembrie 1888, în care subliniază că realizarea reformelor vizând îmbunătățirea situației țărănimii este prioritară în raport cu chestiunea icoanelor și a portretelor.

Eminescu ar fi promis redacției „România liberă” câte un articol pe săptămână și chiar alcătuirea editorialelor publicației. În lipsa unor probe consistente însă, paternitatea textelor nu a putut fi stabilită cu exactitate, fapt care a generat excluderea lor din ediția completă a operelor eminesciene.

Spre sfârșitul anului 1888, poetul începe colaborarea la „Fântâna Blanduziei”, publicație politică și literară editată de un grup de transilvăneni. Pentru promovarea noii gazete, redactorii solicită sprijinul lui Eminescu care este invitat să colaboreze cu articole menite să confere autoritate revistei: „Îlicerurăm un singur articol – mărturisește un membru al redacției -în care să atragă cel puțin atenția lumii înțelegătoare asupra noastră. Bun până la extrem, cum era el, ne-a promis o colaborare regulată; a primit să-l punem, în public, în capul nostru, cu condiția – pe care oricine o înțelegecă am primit-o cu entuziasm – ca să ne revizuiască manuscrisele, să le aprobe, să le îndreptesă sau să le respingă” (VATAMANIUC, 1996, 232).

Eminescu semnează articolul-program al revistei și textele *Formă și fond, 1888* și *Ziua de mâine*, apărute în 11 decembrie 1888, respectiv 25 decembrie 1888 și 1 ianuarie 1889. Materialele continuă linia tematică a „Curierului de Iași”, cuprinzând critici la adresa *formelor fără fond*, a introducerii instituțiilor apusene în țara noastră, și subliniind necesitatea îmbunătățirii condițiilor de viață ale țărănimii, singura forță productivă a țării. Articolul *1888* prezintă situația politică din Franța, Germania, Italia, Rusia și Spania, jurnalistul dovedind o bună cunoaștere a evenimentelor de pe scena politică internațională.

Cea de-a treia etapă a publicisticii eminesciene marchează atenuarea spiritului virulent, cu care ne obișnuise jurnalistul în etapele anterioare, și restrângerea spațiului de desfășurare a discursului critic. Interesantă este opțiunea gazetarului de a-și semna textele cu inițialele M.E., după ce o carieră întreagă refuzase să facă acest lucru sau apelase la pseudonime. Poate fi aceasta semnul asumării unei concepții sociale, politice și culturale, exprimată în întreaga sa carieră jurnalistică, dar și dovada recunoașterii unei profesii care i-a frământat existența, făcându-l, poate, să renunțe mai devreme la o lume în care „nu toate erau la locul lor”.

3. Concluzii

Raportându-ne la specificul publicațiilor la care scrie și la particularitățile de conținut și de expresie pe care le înregistrează articolele eminesciene de-a lungul timpului, am delimitat patru etape în activitatea jurnalistului: (1) Perioada primelor articole, publicate în timpul studenției la Viena; (2) Colaborarea la „Curierul de Iași”; (3) Activitatea de la „Timpul” și (4) Etapa colaborării la „România liberă” și „Fântâna Blanduziei”. Cercetarea corpusului publicistic, aferent celor patru perioade de activitate, a evidențiat că în vreme ce problematica articolelor se caracterizează prin unitate și continuitate, la nivelul expresiei, remarcăm o serie de modificări, de nuanțări, ținând de procesul de maturizare și de rafinare a expresiei jurnalistice. Dincolo însă de particularitățile de expresie pe care le dobândește scrisul jurnalistului, într-o etapă sau alta a carierei publicistice, evidențiem unitatea de conținut a acestuia, semn al unei concepții bine încheiate față de realitățile timpului. În acest sens, lectura articolelor a reliefat existența unor constante tematice (*chestiunea evreiască, problemele de politică externă, admirația față de trecut, tarele „păturii suprapuse”, situația țărănimii*) și accentuarea spiritului polemic, a verbului virulent, care i-a atras atâtea critici jurnalistului, din partea colegilor de breaslă și, ulterior, din partea exegezei.

Bibliografie

Călinescu, G., *Viața lui Mihai Eminescu*, Editura Minerva, București, 1986.

- Eminescu, M., (1980, 1989, 1984, 1985, 1905), *Opere vol. IX-XIII*, ediția Perpessicius, Editura Academiei, București.
- Munteanu ,George, *Hyperion, I. Viața lui Mihai Eminescu*, Editura Minerva, București, 1973.
- Oprea, Al., *În căutarea lui Eminescu gazetarul*, Editura Minerva, București, 1983.
- Ornea, Zigu, *Publicistica eminesciană de la „Timpul”*, în „România literară”, nr. 23, 1997.
- Perpessicius, *Eminesciana*, Editura Junimea, Iași, 1983.
- Torouțiu, E., *Studii și documente literare*, II, Junimea, Iași, 1931.
- Vatamaniuc, D., *Publicistica lui Eminescu 1870-1877*, Editura Junimea, Iași, 1985.
- Vatamaniuc, D. , *Publicistica oprită a lui Eminescu*, în „Viața Românească”, nr. 1. 1990, pp. 9-11.
- Vatamaniuc,D.,*Publicistica lui Eminescu 1877-1883, 1888-1889*, Editura Minerva, București, 1996.
- Vazaca, Marina, *Argumentarea în publicistica eminesciană*, în „România literară”, nr. 17, 1993.